

Thomas ontmoeten vraagt tijd

(Zomeravondontmoeting Bergklooster - 14 juni 2008 - Ton Hendrikman)

Thomas a Kempis ontmoeten, Thomas a Kempis leren kennen vraagt tijd! De psalmist zegt in ps. 90:

Wij leven onze jaren – een zucht. De dagen van onze jaren omvatten zeventig jaar, voor de krachtigsten tachtig jaren Hoe snel voorbij zijn wij – een wiekslag.

In het licht van het onderwerp *Thomas ontmoeten vraagt tijd*, staat de uitspraak van de psalmist in een vreemd daglicht. Een tegenspraak? Afgezet tegenover de eeuwigheid zijn de jaren van een mensenleven inderdaad een ‘zucht’, een ‘wiekslag’.

Laten wij eens proberen Thomas van Kempen in getallen te vatten. De gedenksteen achter mij laat in Romeinse cijfers twee jaartallen zien, 1406, het jaar van Thomas’ inkleding en 1471 het jaar van overlijden. Zijn kloosterleven omvatte dus zo’n 65 jaar. Nemen wij zijn geboortejaar in Kempen (Dld.) 1379 of 1380 dan komen wij aan de respectabele leeftijd van ruim 90 jaren. Niet de leeftijd van de krachtigsten, maar van de zeer sterken. Kijken wij naar de jaren, waarin Thomas aan zijn bekendste geschrift werkte *De Imitatione Christi*, kortweg *de Navolging* genoemd, dan zien wij dat hij daarmee 21 jaar bezig is geweest. Een generatie dus.

Naar menselijke maatstaven alleszins respectabele aantallen, jaren, waarin Thomas van Kempen alle kans gekregen heeft zich te ontplooiën.

‘Wat heb jij met Thomas?’, zo werd mij gevraagd door het organiserend bestuur van deze zomeravondontmoetingen. Inderdaad, wat heb ik met Thomas, wat heb ik met de Moderne Devotie in het algemeen? Meer dan 45 jaar geleden, in de vroege zestiger jaren, tijdens mijn opleiding tot onderwijzer aan de Bisschoppelijke Kweekschool in Den Haag vertelde de toenmalige broeder van de congregatie van de Broeders van Maastricht, die als geschiedenisdocent aan de kweekschool verbonden was, op een boeiende wijze over Geert Grote, Thomas a Kempis, Florens

Radewijnsz, Johan Brinckerinck, Gerard Zerbolt van Zutphen en over de laat-middeleeuwse vernieuwingsbeweging de Moderne Devotie. Tegenwoordig ook wel aangeduid als de beweging van *Vernieuwde Innerlijkheid*.

Om de een of andere reden hebben die lessen mij getroffen en mijn belangstelling gewekt voor dit onderwerp. De informatie is vervolgens jarenlang opgeslagen geweest in mijn interne geheugen tot de verhuizing in 1974 naar Zwolle een feit was. Daar werd ze opnieuw gewekt. Is in al die jaren de belangstelling alleen bewaard gebleven of ook op kweek gezet, gegroeid en gerijpt, wellicht parallel lopend met de eigen maatschappelijke ontwikkeling en levenservaring? Hoe het ook zij, de vestiging in de stad van Thomas a Kempis (u weet wel de grootste Zwollenaar aller tijden!) deed de oude interesse weer boven komen. Dat had tot gevolg: lezen over Thomas, lezen in de *Navolging*, historische plekken bezoeken, waar Thomas en zijn ordegenoten – de reguliere koorheren en -vrouwen van Windesheim – zich gevestigd hadden, deelnemen aan en later ook zelf organiseren van lezingen, symposia, concerten, al dan niet als bestuurslid van de Stichting Thomas a Kempis, die dit jaar zijn 20 jarig bestaan viert. Al die activiteiten evenwel in oecumenisch perspectief, want Thomas' nalatenschap behoort tot ons gemeenschappelijk erfgoed van de toen nog ongedeelde kerk.

Tussen 1974 en 1984, het Geert Grote-jaar, komt dan bij mij geleidelijk het binnenste naar buiten, maar met bevlogenheid, omdat je zelf het onderwerp als waardevol ervaart en er anderen in wilt laten delen. Spoort Thomas zelf ons niet aan, wanneer hij in de *Navolging van Christus* schrijft:

Een goed en met God verbonden mens denkt bij zichzelf eerst na, wat hij uitwendig heeft te verrichten (Navolging I-3-17)?

Gedurende de periode, waarin Thomas van Kempen aan de *Navolging* werkte, tussen 1420 en 1441 dacht hij er waarschijnlijk ook goed over na, hoe hij de verzamelde uitspraken uit de kringen van de moderne devoten tot een goed lopende tekst kon formuleren, herschikken, herschrijven en met eigen overwegingen kon samenvoegen, redigeren

en opbouwen tot een samenhangend geheel met talloze Bijbelverwijzingen. Het werden er tenslotte een viertal traktaten, die in een opklimmende lijn de lezer voert naar een wel haast mystiek hoogtepunt ‘De innerlijke vertroosting’. Volgens de nieuwste inzichten moet dit, voorheen, derde traktaat als vierde en tevens slottraktaat worden gezien, zoals Thomas het zelf bedoeld heeft. Het is het langste traktaat, dat bijna de helft van het hele boek inneemt.

In die periode van 21 jaar, waren er in kringen van de moderne devoten al diverse onaffe versies van de Navolging in omloop. Door medebroeders werd op diverse plaatsen ijverig gekopieerd. Er zijn zelfs al vertalingen van de Navolging bekend in het middel-engels uit het milieu van de kartuizers en in het middel-frans daterend uit de periode kort na Thomas’ dood.

(Overigens de voltooide Navolging, geschreven in het Latijn en in Thomas’ eigen handschrift bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel.)

Blijkbaar voorzagen die eerdere versies en vertalingen in een grote behoefte tot lezen en herlezen en dienden als gespreksstof voor het broederlijke en zusterlijke conventsgesprek, de collatie. De collatie is een kenmerkende methode in kringen van de moderne devoten, waarin het rapiarium (het geestelijk notitieboekje) een belangrijke rol speelt. Het ontstaan van de Navolging moet dan ook gezien worden, voortkomend uit dit gebruik. Zo nam Thomas dus ook zelf deel aan dit proces en vooral als subprior, die de taak van novicenmeester had en uit dien hoofde zijn medebroeders vanuit zijn christelijke spiritualiteit onderwees en de jonge ingetreden kloosterlingen, die aan zijn zorgen waren toevertrouwd, vormde.

*(Interessant is dat afgelopen woensdag in Kampen op de Gereformeerde Hogeschool een symposium plaatsvond onder de titel ‘Spiritualiteit van de leraar’. Ik citeer uit de krant:
... over hoe spiritualiteit de identiteit van de leraar, de lespraktijk en de school kan versterken. ... er komen vragen aan de orde over doel en context van spiritualiteit en professionele ontwikkeling.*

Ook hier dus een beweging van binnen (bezinning) naar buiten (lespraktijk).

En zo sloot zich op een natuurlijke wijze de cirkel van het persoonlijk notitieboekje, de samenspraak, het overwegen en mediteren, het ordenen en uitwisselen van het geestelijk erfgoed. Een dergelijke aanpak te volgen en de vormende waarde ervan te doorzien beschouw ik zelf als een geestelijke pelgrimage, die de nodige tijd vergt. En wanneer u zelf de Navolging ter hand neemt, leest hem dan niet, zo heb ik zelf ervaren, in één rit uit. Lees fragmenten, sla de onbegrijpelijke teksten over (die worden soms later wel duidelijk). Er blijft nog zoveel over, waarmee u wel uit de voeten kunt. Herkauw (ruminare) het gelezene. Lees de Navolging niet als een moralistisch-ascetisch boek, want zo hebben vroegere generaties het gelezen vanuit een moralistische levensvisie. Vergeet verder niet dat het boek geschreven is in een tijd dat Europa geteisterd werd door pestepidemieën en de confrontatie met dood en vergankelijkheid voor vele mensen een dagelijkse realiteit was. Lees de Navolging en neem er rustig de tijd voor. heeft Het is een boek met vele praktische wenken voor het geestelijk leven en merk op hoe de mystieke inslag van het vierde traktaat verwijst naar de Godsontmoeting.

Thomas nam er royaal de tijd voor, een generatie lang, voordat de eindversie van de Navolging zijn goedkeuring kon wegdragen. Hij nam kennis van de gedachten van zijn medebroeders en –zusters en nam de tijd deze te doorgronden en het overwogene weer terug te geven. Het kost tijd Thomas in zijn geschriften te leren kennen en hem daarin te ontmoeten; het duurt een mensenleven *onszelf* te leren kennen. Bernardus van Clairvaux vindt zelfkennis een voorwaarde om een geestelijke weg te kunnen gaan. Moderne devoten als Gerard Zerbolt van Zutphen en Thomas van Kempen hebben zijn inzichten op eigen wijze verwoord, om ze weer aan anderen door te geven. Ontmoeten en leren, leren en ontmoeten is een relationeel proces. Ontmoeten betekent ook tijd vrij maken voor de ander om met elkaar op te trekken, zoals de Emmausgangers deden. Thomas zegt er zelf van (Navolging I, 17, 4):

Als ge naar behoren wilt staande blijven en vorderingen wilt maken, houdt uzelf dan voor een pelgrim op deze aarde.